

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

عنوان:

نقد و بررسی قصص انبیاء

در

بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار

استاد راهنما:

دکتر سیده وحیده رحیمی

استاد مشاور:

آقای دکتر سیدرضا مؤدب

نگارنده:

نرگس طالعی

تیر ۸۹

تقدیم:

تقدیم به پیشگاه مقدس مقتدای انبیاء

دو دریای نور

برادر رسول

زوج بتول

امیرالمؤمنین علی علیه السلام

و

بانوی ولایتمدار

اسوه امام عصر ارواحنا له الفداء

حضرت فاطمه اطهر سلام الله علیها

تقدیر و تشکر

از استاد ژرف‌نگر سرکار خانم رحیمی

که راهنمای علمی و اخلاقی نگارنده در این پژوهش و در همه این ایام بود.
قدردانی از این استاد بزرگوار را که خوشه‌چین علم و اخلاقش بوده‌ام به حمد الهی
می‌گذرانم.

همچنین از استاد محقق جناب آقای دکتر مؤدب که با اصلاحات ارزنده و
پاسخگویی سؤالات تحقیقی یاری‌ام کردند، سپاسگزاری می‌کنم.
تشکر قلبی‌ام نثار همسر گرامی‌ام جناب آقای کاوند که عنایت بی‌غایتش بدرقه
طریقم بوده و در انجام این رساله مدیون و مرهون الطاف و همراهی‌هایش هستم.

چکیده

علامه مجلسی از محدثان قرن یازدهم و دوازدهم هجری قمری، با گردآوری هدفمند روایات، در بحارالانوار، بخشی از مشکلات روایات را حل کرده است. علاوه بر آن برخلاف قول مشهور است، شیوه او، نقد و ارزیابی روایات هم بوده و با بهره‌گیری از آیات قرآن و قرار دادن روایات و براهین عقلی و روش‌های علمی به نقد و تحلیل متون احادیث در کنار ارزیابی اسنادی مصادر و منابع پرداخته است. تلاش وافر مجلسی در حفظ حرمت این میراث گرانقدر، شامل روایات داستانی نیز شده و او درباره استوارسازی احادیث معتبر - حتی در این حوزه که کمتر به آن توجه شده - نیز گام‌های بلند و استواری برداشته است. این محدث محقق با گردآوری روایات داستانی در ابواب قصص انبیاء به فقه‌الحدیث آنها نیز پرداخته و علاوه بر تبیین دیدگاه‌های شیعه، بی‌گمان در چگونگی تقابل با احادیث ضعیف و اسرائیلیات و شناخت آنها کمک شایانی کرده است. اسرائیلیات راه‌یافته در روایات داستانی، سبب شده تا گروهی با دستاویز قرار دادن این مجعولات و حتی بزرگ‌نمایی برخی از موارد، دین الهی را هدف قرار دهند لذا علامه مجلسی در بحارالانوار، بی‌اعتباری این گونه روایات را به خوبی نشان داده است. نباید بحارالانوار را مشحون از روایات ضعیف معرفی کرد و آن را فقط جامع روایات دانست، بلکه با مطرح شدن این روایات، علامه علاوه بر معرفی ژرفای دیدگاه شیعه به پاسخگویی مخالفان پرداخته است. علامه در تطبیق روایات معتبر و ضعیف یا روایات اهل سنت و شیعه و تبیین اسرائیلیات بسیاری از شبهات را پاسخ داده است.

کلیدواژه: مجلسی، بحارالانوار، قصص انبیاء، فقه‌الحدیث، اسرائیلیات

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات
۲	۱-۱. مقدمه
۵	۱-۲. بیان مسأله
۵	۱-۳. تعریف مفاهیم
۶	۱-۴. سؤالات
۷	۱-۵. ضرورت تحقیق
۷	۱-۶. روش تحقیق
۸	۱-۷. پیشینه تحقیق
۱۰	۱-۸. مشکلات و محدودیت ها
۱۲	فصل دوم: معرفی علامه مجلسی و بحارالانوار
۱۳	۲-۱. زندگی نامه علامه مجلسی
۱۳	۲-۱-۱. ولادت علامه مجلسی
۱۴	۲-۱-۲. نام علامه مجلسی
۱۴	۲-۱-۳. القاب و عناوین علامه مجلسی
۱۴	۲-۱-۴. خاندان مجلسی
۱۵	۲-۱-۵. پدر علامه مجلسی
۱۵	۲-۱-۶. مادر علامه مجلسی
۱۶	۲-۱-۷. جدّ علامه مجلسی
۱۶	۲-۱-۸. جدّه علامه مجلسی
۱۷	۲-۱-۹. علت شهرت «مجلسی»
۱۸	۲-۱-۱۰. وفات علامه مجلسی

۱۹	۲-۱-۱۱. مرقد مجلسی.....
۱۹	۲-۲. حیات علمی علامه مجلسی.....
۱۹	۲-۲-۱. اساتید علامه مجلسی.....
۲۲	۲-۲-۲. شاگردان علامه مجلسی.....
۲۴	۲-۲-۳. کتب عربی علامه مجلسی.....
۲۵	۲-۲-۴. کتب فارسی.....
۲۸	۲-۳. آشنایی با بحارالانوار.....
۲۸	۲-۳-۱. انگیزه تألیف بحارالانوار.....
۲۹	۲-۳-۲. نمایه موضوعی ده کتاب حدیث شیعه.....
۳۱	۲-۳-۳. تاریخ تألیف.....
۳۱	۲-۳-۴. فهرست کلی بحار.....
۳۲	۲-۳-۵. ساختار بحار.....
۳۵	۲-۳-۶. تحلیلی بر منابع بحار.....
۳۷	۲-۳-۷. ویژگیهای خاص بحارالانوار:.....
۳۷	۲-۳-۷-۱. جامعیت.....
۳۸	۲-۳-۷-۲. بحارالانوار، دایرةالمعارف تشیع.....
۳۹	۲-۳-۷-۳. تنظیم موضوعی روایات.....
۳۹	۲-۳-۷-۴. تفسیر موضوعی قرآن.....
۴۲	۲-۳-۷-۵. بیان، شرح، توضیح.....
۴۳	۲-۳-۷-۶. عناوین نو و ابتکاری.....
۴۳	۲-۳-۷-۷. کار گروهی.....
۴۵	فصل سوم: قصه و منابع آن در بحارالانوار.....
۴۶	۳-۱. قصه در لغت و اصطلاح.....
۴۸	۳-۲. قصه در کاربردهای قرآنی.....
۴۹	۳-۲-۱. شیوه متفاوت داستانسرایی در قرآن:.....
۴۹	الف. انتخاب گزینشی.....
۴۹	ب. ساختار گفتاری.....

- ج. تکرار ۴۹
- ۳-۳. اهمیت و فایده قصص در قرآن ۵۱
- ۳-۴. اهداف خاص قصص انبیاء در قرآن ۵۲
- ۳-۵. منابع قصص الانبیاء در بحارالانوار ۵۴
- ۳-۵-۱. تفاسیر در بحارالانوار ۵۵
- ۳-۵-۱-۱. تفسیر مجمع البیان ۵۶
- ۳-۵-۱-۱-۱. ویژگیهای تفسیر طبرسی ۵۶
- الف. اعتدال در نگرش ۵۶
- ب. سامانندی موضوعی ۵۶
- ج. جامعیت در علوم ۵۷
- ۳-۵-۱-۲. جایگاه طبرسی در بحار ۵۷
- ۳-۵-۱-۲-۱. تفسیر مجمع البیان در بحارالانوار ۵۸
- الف. تطبیق نظرات و تأیید دیدگاه طبرسی ۵۸
- ب. تلخیص تفسیر طبرسی ۵۸
- ۳-۵-۲. تفسیر علی بن ابراهیم قمی ۵۹
- ۳-۵-۲-۱. جایگاه تفسیر قمی در بحار ۵۹
- ۳-۵-۲-۲. تفسیر قمی در مجلدات قصص الانبیاء ۶۰
- الف. تأیید روایات ۶۰
- ب. نپذیرفتن روایات ضعیف در تفسیر قمی ۶۱
- ۳-۵-۳. تفسیر عیاشی ۶۱
- ۳-۵-۳-۱. جایگاه تفسیر عیاشی در بحارالانوار ۶۲
- ۳-۵-۳-۲. تفسیر عیاشی در مجلدات قصص الانبیاء بحار ۶۲
- الف- بخش تفسیری ۶۲
- ب- بخش روایی ۶۲
- ۳-۵-۴. تفسیر فرات کوفی ۶۳
- ۳-۵-۴-۱-۲. تفسیر فرات کوفی در قصص الانبیاء بحار ۶۴
- ۳-۵-۱-۵. تفسیر منسوب به امام حسن عسکری ۶۴
- ۳-۵-۱-۱-۱. جایگاه تفسیر منسوب به امام در بحار ۶۵
- ۳-۵-۱-۲-۲. تفسیر منسوب به امام حسن عسکری در قصص انبیاء بحار ۶۵
- ۳-۵-۱-۶. تفسیر نعمانی ۶۵
- ۳-۵-۱-۶-۱. تفسیر نعمانی در بحار ۶۶

- ۳-۵-۱-۶-۲. تفسیر نعمانی در قصص انبیاء بحارالانوار.....۶۶
- ۳-۵-۲. منابع اهل سنت در بحارالانوار.....۶۷
- ۳-۵-۳. تفاسیر اهل سنت در بحارالانوار.....۶۷
- ۳-۵-۳-۱. تفسیر و اسباب النزول واحدی.....۶۸
- ۳-۵-۳-۱-۱. تفسیر و اسباب النزول واحدی در بحارالانوار.....۶۸
- الف. ذکر سبب نزول آیات.....۶۸
- ب. ردّ اقوال اهل سنت.....۶۸
- ج. پاسخگویی مستدل اهل سنت توسط اهل سنت.....۷۰
- د. تأیید مطالب شیعی با استفاده از مجموع کتب اهل سنت از جمله واحدی.....۷۰
- ۳-۵-۳-۲. تفسیر الکشف و البیان.....۷۱
- ۳-۵-۳-۲-۱. تفسیر الکشف و البیان در بحارالانوار.....۷۱
- ۳-۵-۳-۲-۲. تفسیر الکشف و البیان در مجلدات قصص انبیاء بحار.....۷۲
- الف. منقولات ثعلبی و سکوت علامه مجلسی.....۷۲
- ب. ارجاع به تفسیر ثعلبی درباره روایات اهل سنت مطابق با روایات شیعی.....۷۳
- ۳-۵-۳-۳. تفسیر الکشاف.....۷۳
- ۳-۵-۳-۳-۱. تفسیر کشاف در قصص انبیاء بحارالانوار.....۷۴
- الف. بهره مندی ادبی از کشاف.....۷۴
- ب. استفاده در جهت اثبات حقانیت شیعه.....۷۵
- ج. روشنگری عقاید شیعه با بهره بردن از تفاسیر اهل سنت.....۷۶
- ۳-۵-۳-۴. تفسیر مفاتیح الغیب.....۷۶
- ۳-۵-۳-۴-۱. تفسیر مفاتیح الغیب رازی در قصص انبیاء بحار.....۷۷
- الف. نقل قول در بخش تفسیری.....۷۷
- ب. تأیید برخی اقوال و ادله فخر رازی.....۷۷
- ج. موارد تقیه.....۷۷
- د. ردّ اقوال.....۷۸
- هـ. بیان دیدگاههای مشترک فریقین.....۷۸
- ۳-۵-۳-۵. تفسیر بغوی.....۷۹
- ۳-۵-۳-۵-۱. تفسیر بغوی در مجلدات قصص الانبیاء بحارالانوار.....۸۰
- الف. استناد به تفسیر بغوی در ادبیات عرب.....۸۰
- ۳-۵-۳-۶. تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان نیشابوری.....۸۱
- ۳-۵-۳-۶-۱. تفسیر نیشابوری در بحارالانوار.....۸۱

- ۳-۵-۳. تفسیر الدرالمنثور فی التفسیر بالمأثور..... ۸۱
- ۳-۵-۳-۷-۱. تفسیر «الدرالمنثور» در قصص الانبیاء بحارالانوار..... ۸۲
- الف. تأیید منقولات شیعه..... ۸۲
- ۳-۵-۳-۸. تفسیر انوارالتنزیل و اسرارالتأویل..... ۸۲
- ۳-۵-۳-۸-۱. تفسیر بیضاوی در قصص انبیاء بحار..... ۸۳
- الف. تعارض دیدگاه بیضاوی با روایت..... ۸۴
- ب. ایراد علامه مجلسی در ادبیات عرب به بیضاوی با توجه به روایات:..... ۸۴
- ج. تأیید دیدگاه های شیعه..... ۸۴
- د. قرائت مطابق با امامیه..... ۸۵
- ۳-۵-۴. جایگاه حدیث..... ۸۶
- ۳-۵-۴-۱. معنای لغوی و اصطلاحی فقه الحدیث..... ۸۷
- ۳-۵-۴-۲. سند و جایگاه آن از دیدگاه علامه مجلسی..... ۹۰
- الف. شیوه نقل اسناد در مقدمه بحار..... ۹۱
- ب. شیوه نقل اسناد در متن..... ۹۲
- ۳-۵-۴-۳. کیفیت تحمل حدیث..... ۹۳
- ۳-۵-۴-۴. تعارض روایات..... ۹۳
- علت تعارض روایات..... ۹۴
- ۳-۵-۴-۵. تعریف لغوی و اصطلاحی تقیه..... ۹۵
- ۳-۵-۴-۱. ضرورت فلسفه تقیه..... ۹۶
- ۳-۵-۴-۲. دلایل حمل حدیث بر تقیه در بحارالانوار..... ۹۷
- الف. تعارض روایت با اخبار متواتر در طرق شیعه..... ۹۷
- ب. موافقت با اقوال مخالفان..... ۹۸
- ج. موافقت روایت با قول اشهر بین علمای مخالفان..... ۹۹
- د. حمل بر تقیه بدون دلیل..... ۹۹
- هـ. سیاق خبر بر تقیه:..... ۹۹
- ۳-۵-۴-۶. اسرائیلیات..... ۱۰۰
- ۳-۵-۴-۱. اسرائیلیات در بحار..... ۱۰۲
- ۳-۵-۴-۲. معرفی اجمالی وهب بن منبه..... ۱۰۳
- الف. رویکرد مجلسی نسبت به اخبار منقول از وهب..... ۱۰۴
- ب. جمع بندی دیدگاه مجلسی درباره وهب..... ۱۰۷
- ۳-۵-۵. کتب مقدس و کتب تاریخی در قصص انبیاء بحارالانوار..... ۱۰۸
- ۳-۵-۵-۱. تورات در روایات ائمه..... ۱۱۰

- ۳-۵-۱-۱. بررسی تطبیقی بین تورات و روایات..... ۱۱۰
- ۳-۵-۱-۲. اشاره به تورات تحریف شده..... ۱۱۰
- ۳-۵-۲. کتاب سعدالسعود..... ۱۱۱
- الف. صحف ادريس نبی علیه السلام در سعدالسعود..... ۱۱۱
- ب. تورات مترجم در سعدالسعود..... ۱۱۲
- ج. انجیل در سعدالسعود..... ۱۱۲
- د. تفاسیر در سعدالسعود..... ۱۱۲
- جمع بندی و نقد و بررسی:..... ۱۱۳
- فصل چهارم: بررسی داستان حضرت نوح علیه السلام در بحارالانوار..... ۱۱۵**
۴. قصه نوح علیه السلام در بحارالانوار..... ۱۱۸
- ۴-۱. باب اول: مدت عمر، تولد، وفات نوح علیه السلام..... ۱۱۸
- الف. بخش تفسیری..... ۱۱۸
- ب. بخش روایی..... ۱۱۸
- ۴-۱-۱. توضیح لغوی..... ۱۱۸
- ۴-۱-۱-۱. معنای «ادمة» در کتب لغت و تفسیری و بحارالانوار..... ۱۱۹
- ۴-۱-۲. نام نوح در بحارالانوار..... ۱۲۲
- ۴-۱-۲-۱. وجه تسمیه و نام نوح در روایات دیگر..... ۱۲۲
- ۴-۱-۳. تطبیق یک روایت در دو کتاب..... ۱۲۳
- ۴-۱-۴. مدت عمر نوح در بحارالانوار..... ۱۲۴
- ۴-۱-۴-۱. عمر نوح در قرآن، تورات و روایات دیگر..... ۱۲۴
- ۴-۱-۵. نسب نوح در بحارالانوار..... ۱۲۶
- ۴-۱-۵-۱. نسب نوح در قرآن، تورات و روایات دیگر..... ۱۲۶
- ۴-۲. باب دوم قصص نوح علیها السلام: مکارم اخلاق و جریانات نوح با ابلیس، احوال اولاد..... ۱۲۶
- الف. بخش تفسیری..... ۱۲۶
- ب. بخش روایی..... ۱۲۷
- نوح: عبد شکور..... ۱۲۷
- ۴-۲-۱. ابلیس و درختان در قصه نوح علیه السلام..... ۱۲۹
- ۴-۲-۲. روایات پسران نوح در بحارالانوار..... ۱۳۰

- ۱۳۱-۲-۲-۴-۱. بیان علامه مجلسی ۱۳۱
- ۱۳۱-۲-۲-۴-۲. پسران نوح در قرآن، کتب تفسیری، تورات ۱۳۱
- ۳-۴. باب سوم: بعثت نوح علیه السلام به سوی قومش و قصه طوفان ۱۳۳
- الف. بخش تفسیری ۱۳۳
- ب. بخش روایی ۱۳۳
- ۱۳۴-۳-۱-۴. نوح، اهل نوح ۱۳۴
- بیان علامه مجلسی: نقل اقوال درباره «پسر نوح» از مجمع البیان طبرسی ۱۳۴
- بیان علامه مجلسی در بحارالانوار درباره ربیبه بودن پسر نوح ۱۳۸
- نقد و بررسی روایات مربوط به قرائت (ابنه) ۱۳۸
- روایتی که نام پسر نوح را کنعان میدانند ۱۳۹
- پسر نوح در روایت امام رضا علیه السلام ۱۳۹
- بررسی روایات مربوط به حیوانات در کشتی نوح ۱۴۳
- بیان در بحارالانوار ۱۴۳
- ارتفاع سطح آب ۱۴۴
- روایت از قصص راوندی، استعارات تمثیلی، خطابات ۱۴۵
- اندازه کشتی ۱۴۶
- زمان ساخت کشتی ۱۴۶
- بیان علامه ۱۴۷
- تنور و اقوال مختلف ۱۴۸
- اقوال درباره تنور در مجمعالبیان طبرسی ۱۴۸
- تنور در لغت و تفاسیر ۱۴۹
- بیان علامه مجلسی درباره «تنور» ۱۵۰
- شمار کشتیشینان ۱۵۱
- کوه «الجودی» در بحارالانوار ۱۵۲
- الجودی در کتاب لغت ۱۵۲
- الجودی در کتب تفسیری شیعه ۱۵۳

۱۵۳	الجودی در کتب تفسیری اهل سنت
۱۵۴	«الجودی» در روایات
۱۵۵	جمع بندی و نقد و بررسی نهایی
۱۵۸	فصل پنجم: بررسی داستان حضرت ابراهیم علیه السلام در بحارالانوار
۱۶۰	«قصه ابراهیم علیه السلام در بحارالانوار»
۱۶۱	۱-۵. علل تسمیه و فضایل و مکارم اخلاق
۱۶۱	الف. بخش تفسیری:
۱۶۱	ب. بخش روایی:
۱۶۲	بیان معنای لغوی
۱۶۲	ابراهیم خلیل الله
۱۶۳	دلایل خلّت در روایات
۱۶۴	دیدگاه علامه مجلسی
۱۶۴	۲-۵. باب دوم قصص ابراهیم علیه السلام تولد و شکستن بتها و جریانات با فرعون و با پدر حضرت ابراهیم علیه السلام
۱۶۴	الف. بخش تفسیری
۱۶۵	ب. بخش روایی
۱۶۵	احتجاج نمرود با ابراهیم علیه السلام
۱۶۷	توضیح روایی حجابها
۱۶۸	توضیح روایی «عرابیان»
۱۶۹	اعرابی در لغت و روایات
۱۷۰	رویکرد تاریخی بحار، محل تولد ابراهیم
۱۷۰	دیدگاه تاریخی محل تولد ابراهیم علیه السلام
۱۷۱	محل تولد ابراهیم در روایات
۱۷۲	ارتباط علامه با راوندی
۱۷۳	طرح و بررسی برخی شبهات
۱۷۳	پدر ابراهیم
۱۷۴	پدر ابراهیم در بحار

- استفاده از تفاسیر مفاتیح‌الغیب و مجمع البیان درباره پدر ابراهیم در بحار..... ۱۷۴
- دیدگاه علامه مجلسی..... ۱۷۵
- روایات متفاوت درباره پدر ابراهیم در سرتاسر بحار..... ۱۷۵
- پدر ابراهیم در روایات اهل سنت..... ۱۷۷
- پدر ابراهیم در روایات شیعه..... ۱۷۹
- اقوال مختلف درباره انی سقیم در بحارالانوار..... ۱۸۱
- شبهه و پاسخ به آن..... ۱۸۲
- منابع اهل سنت..... ۱۸۳
- دیدگاه علامه مجلسی درباره «انی سقیم»..... ۱۸۴
- تأویل بیان ابراهیم در هذا ربی..... ۱۸۵
- دیدگاه مفسران..... ۱۸۶
- وجه استدلال به افول: عدم صلاحیت ربوبیت..... ۱۸۷
- کلام فخر رازی..... ۱۸۷
- پاسخ مجلسی به فخر رازی..... ۱۸۸
- «بل فعله کبیرهم» و تأویل آن..... ۱۸۹
- وجوه متفاوت در بحار..... ۱۸۹
- بیان علامه و نظر نهایی..... ۱۹۱
- ۳-۵. باب سوم «ارائه ملکوت آسمان و زمین به ابراهیم علی‌ه‌السلام»..... ۱۹۱
- الف. بخش تفسیری..... ۱۹۱
- ب. بخش روایی..... ۱۹۲
- ارائه ملکوت آسمان و زمین..... ۱۹۲
- هدف از ارائه ملکوت..... ۱۹۳
- مراد از ارائه ملکوت به ابراهیم در تفاسیر..... ۱۹۳
- ارائه ملکوت در روایات..... ۱۹۴
- تفسیر ظاهر و باطن روایت..... ۱۹۵
- اطمینان قلبی ابراهیم در بحار و تفاسیر..... ۱۹۷

اختلافات قراءات.....	۱۹۹
حکم به نجوم.....	۱۹۹
بررسی و جمع بندی.....	۲۰۰
صحف ابراهیم در روایات بحار.....	۲۰۲
۴-۵. باب چهارم: درباره احوال و وفات حضرت ابراهیم.....	۲۰۳
الف. بخش تفسیری.....	۲۰۳
ب. بخش روایی.....	۲۰۳
محل تعیین شهر با استفاده از نظر لغویان.....	۲۰۴
مراد از داعی و ناعی در روایت.....	۲۰۴
۵-۵. باب پنجم: احوال فرزندان و همسران ابراهیم علیهما السلام و ساخت کعبه.....	۲۰۵
الف. بخش تفسیری.....	۲۰۵
ب. بخش روایی.....	۲۰۵
اختلافات قراءات.....	۲۰۵
یک روایت با دو سند.....	۲۰۶
زمزم و وجه تسمیه آن.....	۲۰۷
تبیین لغت نافله.....	۲۰۷
دعوت به حج.....	۲۰۸
عمر اسماعیل و تفسیر روایات و اصح آنها.....	۲۱۰
سعدالسعود و نقل از تورات.....	۲۱۱
۶-۵. باب ششم: قصه ذبح و تعیین ذبح.....	۲۱۱
الف. بخش تفسیری.....	۲۱۲
ب. بخش روایی.....	۲۱۲
بررسی اختلاف روایات در باب ذبح به نقل از شیخ صدوق.....	۲۱۳
دیدگاه صدوق درباره ذبح در بحارالانوار.....	۲۱۳
ذبح در کتب تفسیری.....	۲۱۴
دلایل ذبح اسماعیل.....	۲۱۵

- دلائل ذبح اسحاق ۲۱۶
- دیدگاه علامه ۲۱۶
- مراد از «سعی» در گفتار بیضاوی ۲۱۷
- جمع بندی و نقد و بررسی نهایی ۲۱۷
- فصل ششم: بررسی داستان حضرت موسی علیه السلام در بحارالانوار** ۲۱۹
- «سلام علی موسی و هارون» سلام بر موسی و هارون ۲۲۰
- «قصه موسی علیه السلام در بحارالانوار» ۲۲۱
- ۶-۲. باب اول: قصه موسی علیه السلام ۲۲۲
- «باب فضائل موسی علیه السلام و هارون علیه السلام و بعض احوالهما» ۲۲۲
- الف. بخش تفسیری ۲۲۲
- ب. بخش روایی ۲۲۲
- توضیح لغوی ۲۲۲
- توضیح روایی ۲۲۳
- توضیح روایی ۲۲۴
- تفسیر آیه شریفه «لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ» از مجمعالبیان در بحارالانوار ۲۲۴
- نظر سیدمرتضی در بحار ۲۲۵
- نظر علامه مجلسی ۲۲۵
- تفسیر آیه شریفه «کالذین آذوا موسی» در تفاسیر شیعه ۲۲۵
- تفسیر آیه شریفه «کالذین آذوا موسی» در تفاسیر اهل سنت ۲۲۶
- توضیح لغوی ۲۲۸
- ۶-۲. باب سوم: قصه موسی «در معنی فاخلع نعلیک، احلل عقدة من لسانی، طور سیناء» ۲۲۸
- الف. بخش تفسیری ۲۲۸
- ب. بخش روایی ۲۲۸
- فاخلع نعلیک در بحارالانوار ۲۲۹
- بیان علامه مجلسی ۲۲۹
- تفاسیر شیعه ۲۳۰

- ۲۳۱..... فاخلع نعلیک در تفاسیر اهل سنت
- ۲۳۳..... فاخلع نعلیک در کتب روایی شیعه
- ۳ - ۶. باب پنجم: قصه موسی «احوال مومن آل فرعون و همسر فرعون»..... ۲۳۴
- ۲۳۴..... الف. بخش تفسیری
- ۲۳۵..... ب. بخش روایی
- ۲۳۵..... مقایسه این باب در بحار و حیوة القلوب
- ۴ - ۶. باب ۶ «خروج موسی علیه السلام از آب با قوم بنیاسرائیل و احوال تیه»..... ۲۳۵
- ۲۳۵..... الف. بخش تفسیری
- ۲۳۶..... ب. بخش روایی
- ۲۳۷..... «الفوم» در لغت
- ۲۳۸..... «الفوم» در تفاسیر سنی
- ۲۳۹..... تفاسیر شیعه
- ۲۳۹..... ارض مقدس
- ۲۴۰..... روایت ثعلبی
- ۲۴۰..... مراد از قریه و حطه
- ۲۴۱..... سنگ موسی و وضعیت بنی اسرائیل در تیه
- ۵ - ۶. باب هشتم: «قصه هارون»..... ۲۴۲
- ۲۴۲..... الف. بخش تفسیری
- ۲۴۲..... ب. بخش روایی
- ۲۴۲..... توضیح درباره قارون
- ۲۴۴..... مقایسه قارون در بحار و حیوة القلوب
- ۶ - ۶. باب نهم: قصه ذبح گاو..... ۲۴۶
- ۲۴۶..... الف. بخش تفسیری
- ۲۴۶..... ب. بخش روایی
- ۲۴۶..... معنای فارض و ترجیح نظر بیضاوی بر علی بن ابراهیم قمی
- ۲۴۷..... بحث کلامی تعدد تکلیف در امر به ذبح گاو

۶ - ۷. باب ۱۰: قصه ملاقات موسی علیه السلام و خضر و سایر احوال و سرگذشت

حضرت خضر ۲۴۹

الف. بخش تفسیری ۲۴۹

ب. بخش روایی ۲۵۰

توضیح روایی ۲۵۰

خضر و آب حیات ۲۵۱

پاسخ به شبهات داستان موسی در «تنزیه الانبیاء» ۲۵۲

پاسخها ۲۵۳

۶ - ۸. باب ۱۱: قصه موسی علیه السلام «مناجات وی و وحی الهی به موسی و حکم و

مواظظ و جریانات بین ابلیس و حضرت موسی» ۲۵۸

الف. بخش تفسیری ۲۵۸

ب. بخش روایی ۲۵۸

۶ - ۹. قصه موسی علیه السلام «وفات موسی و هارون و...» ۲۵۹

الف. بخش تفسیری ۲۵۹

ب. بخش روایی: ۲۵۹

جمع بندی و نقد و بررسی ۲۶۰

نتایج و پیشنهادات ۲۶۲

نتایج ۲۶۵

پیشنهادات: ۲۶۵

فهرست منابع ۲۶۶

فصل اول:

کلیات

۱-۱. مقدمه

نزول قرآن چشمه‌ای جوشان در کویر خشک دل‌های زنگار گرفته زمینیان و خورشیدی درخشان در آسمان معرفت اهل ایمان بود که انسانیت را برای بشر به ارمغان آورده بود. در تداوم وحی، سنت و سیره نبوی و ولایی، قله رفیع ایمانیان گردید که به مدد تبیین، فرادید آدمیان آمده و آسمان‌گونه بر زبر تمام اندیشه‌های مادی زمین، بشکوه چون کوه ایستاده و رهروان را به نظاره فرا می‌خواند.

... و کاش این ثمره و نتیجه رسالت که سامان‌بخش پراکندگی است، قربانی جاهلیت و جاه-طلبی سقیفه نمی‌شد. اما با این همه، در جاری تاریخ، این مشعل راهنما، چون آتشی برفراز بلندی، روشنگر رهنوردانی است که در وادی اندیشه گام می‌نهند.

در وسعت و تنگنای تاریخ، سنت و سیره نبوی و ولایی در قالب روایات، شجره طیبه الهی است که ریشه‌ای ثابت در فطرت خدایی آدمیان دارد و شاخه‌های پربرگ و بار در آسمان دل‌های حق‌جویان و همواره پر طراوت، دل از صاحب‌دلان می‌ربایند. اما با آغاز غیبت غم بار خورشید در پس پرده، اندیشوران شیعی، استوار و سرافراز، برگ‌هایی سرسبز و تازه به بوستان معرفت امت افزودند.

با وجود محسنات «محاسن» و کفایت «کافی» و حضور «من لایحضره الفقیه» بصیرت و بینایی «استبصار» و تهذیب «تهذیب الاحکام»، حدیث در میان غوغای فرضیه‌ها و نظریه‌های زمینی مهجور و مظلوم بود.

در مکتب همیشه زنده و پویای شیعه، که درر اخبار ائمه در گوشه گوشه قلوب مؤمنین درخشیدن داشت در قرن یازدهم، «مجلسی» با صلابت کوهی استوار و با عزمی مردانه و دلیرانه نگذاشت که کشتی روایات در میان امواج سهمگین گمراهی و جهالت شکسته بماند. او دریافته بود که میراث گران‌سنگ امامان همراه و قرین قرآن، از ابتدای این هزار سال در معرض محدودیت‌ها و